

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Монгольські прислів'я
та приказки

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Збірник двадцять четвертий

МОНГОЛЬСЬКІ
ПРИСЛІВ'Я
ТА ПРИКАЗКИ

Упорядкування
та вступна стаття
Зої Ш е в е р н і о ї

Київ
Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
1977

И (Монг)
М77

До збірника ввійшли найкращі монгольські прислів'я та приказки, створювані народом протягом століть, які відображають його історію, побут, героїзм, любов до рідної вітчизни.

Переклад з монгольської
Зої Шeverніної та Феофана Скляра

М $\frac{70500-136}{M205(04)-77}$ 132-77

© Видавництво «Дніпро», 1977

ПЕРЕДМОВА

Монголія... Високі гори з білими шапками вічних снігів і випалена сонцем пустеля Гобі, дрімучі ліси і степове безмежжя, незліченні отари овець, череди корів, табуни коней і каравани верблюдів, розкидані в степу стійбища скотарів-кочівників — країна велично-суворої краси, розташована в самісінькому серці Центральної Азії.

Понад півстоліття тому в житті монгольського народу сталася корінна зміна. Перемога народної революції 1921 року поклала край старій феодальній Монголії і ознаменувала початок нового життя. За короткий час економічно й культурно відстала країна пройшла величезний шлях від середньовічного феодалізму до соціалізму, минувши капіталізм. Вершник з розгорнутим червоним знаменом у руці перескакує через провалля — так символічно зобразив монгольський народ історичний шлях, пройдений країною в останнє півстоліття.

Відійшла в минуле вся попередня, сповнена знегод і лиха, історія степових кочівників, зберігаючись лише в піснях, легендах, билинах, прислів'ях та приказках. Створюючи нову культуру, монгольський народ дбайливо зберігає набуті віками усні поетичні скарби, в яких яскраво відображені історична дійсність, доля народу, його національний характер, мова, побут.

Одним з найбагатших джерел, що допомагають зрозуміти й розгадати різноманітні явища духовної культури народу, є прислів'я й приказки. Саме в них втілюються мудрі поради, настанови, набуті внаслідок життєвої практики, спостережень над людиною, її звичками і характером, над суспільними взаєминами людей тощо. Прислів'я і приказки увібрали в себе багатовіковий соціально-історичний і життєвий досвід народу. «У дощовій воді немає солі, у прислів'ї немає брехні»,— кажуть у Монголії, підкреслюючи цим правдивість народного слова. Прислів'ям властиві такі композиційно-стилістичні прийоми, які при мінімумі слів сприяють образності висловлювання, доступності сприймання і запам'ятовування.

Так, прислів'ям, що складаються з двох чи трьох суджень, властивий граматичний і смисловий паралелізм, що створює певний ритм, наприклад:

Зірки з'являться — небо прикрасять,
знання з'являться — розум

прикрасять.

Інколи судження висловлюються в гранично стислій формі. Наприклад, прислів'я, що в перекладі звучить так: «Кона беруть ургою, людину — привітністю», — в оригіналі має лише чотири слова: «Кона — ургою, людину — привітністю». Здебільшого ж прислів'я являють собою одне речення-судження, висловлене в стислій відточеній формі: «Дурна голова — ворог ногам». Вперше з народною мудрістю монголів познайомили читачів російські мандрівники й дослідники Центральної Азії XIX століття Г. М. Потанін та О. М. Позднєв. Вони записали й опублікували зразки усної монгольської творчості, куди увійшли й прислів'я. Наприкінці XIX та на початку XX століття в Росії з'явилося кілька окремих, не дуже великих за обсягом, видань фольклорного матеріалу монгольського народу. В шістдесяті роки XX століття

в Радянському Союзі монгольські прислів'я й приказки видавалися двічі, але в цих виданнях обсяг матеріалу порівняно невеликий.

В п'ятдесяти—сімдесяти роки в Монголії активізувалася робота по збиранню фольклорного матеріалу прислів'їв, приказок, скоромовок, загадок тощо. Внаслідок цієї клопіткої роботи, крім невеличких видань, з'явилися два великі томи (перший — у 1964 р., другий — у 1966 р.) монгольського фольклору під назвою «Море монгольських мудрих слів». Це видання послужило джерелом для нашого збірника, який уперше знайомить українського читача з одним із найцікавіших жанрів монгольського фольклору. Монголи — древні мисливці й скотарі. Споконвіку вони розводять коней, овець, велику рогату худобу, кіз і верблюдів. Багатотисячні отари й табуни цілорічно перебувають на підніжному корму, кочуючи з місця на місце. Худоба — основне багатство країни, тому при зустрічі монгольських аратів поруч з іншими традиційно звучить запитання: «Чи все гаразд з худобок?» Життя скотаря-кочівника вимагає великої праці, досвіду, спеціальних навичок, витривалості. «Охляла худоба — значить, поганий ско-

тар»,— говорить монгольське прислів'я. У реаліях, що відтворюють кочівний побут і звичаї, в образах домашніх тварин виявляється національний колорит монгольських прислів'їв і приказок.

У монгольських афоризмах фігурують образи всіх різновидів тварин і виявляється ставлення монголів до кожної із них. Найпочесніше місце належить коневі. І не тільки в прислів'ях — він традиційний і обов'язковий для всіх жанрів усної народної творчості. Без цього друга людини немислиме життя монгольського арата. Кочівний спосіб життя, умови побуту з раннього дитинства назавжди прив'язують монгола до цієї вірної тварини. Кінь — його помічник, вірний друг, незмінний супутник життя. Погане ставлення до коня вважається ганьбою. Кінь — це гордість, радість арата, предмет його постійних турбот. У прислів'ях, як і в житті, людина і кінь завжди поруч: «Людину пізнаєш у дружбі, коня — в їзді», «У доброго коня біг рівний, у хорошій людини слово міцне» та інші.

Велика повага монгола до коня виявляється в тому, що образ його не згадується у зв'язку з жодною негативною характеристикою.

Як і всі народи світу, монголи вважають працю основою існування людини. «Руки попрацюють, то й рот працюватиме»,— кажуть монголи. Сумлінна праця прикрашає людину, приносить достаток: «Від хорошої роботи життя кращає, від хорошого пасовища худоба гладшає», «Людам добро зробиш — собі ж користь зробиш»,— кажуть монголи, розуміючи, що «Багато рук краще одного велетня». Як і інші народи, монголи висміюють та засуджують лінощі, недбальство, зневажливе ставлення до праці:

Як худобу пасти — то одне око, а як їсти, то два ока.

Хто надіється на сусіда, лишається без обіда;

Хто надіється на іншого, той діждеться гіршого.

Широко побутують прислів'я-афоризми, що мають форму мудрих житейських порад: «У чужому вбранні не хизуйсь», «Хоч і сам розум маєш, а з другом порадься» тощо.

Крізь дидактику таких прислів'їв чітко проглядає чистота і благородство моральних звичаїв трудового народу: «Краса людини — в правді, краса ко-

ня — в бігу», «Краще кості поламати, ніж своє ім'я зганьбити». А ось як мудро й красиво висловили трудівники своє розуміння багатства:

Багатий той, у кого худоби багато;
ще багатший той, у кого дітей багато;
але найбагатший — у кого знань ба-
гато.

В цій тріаді про багатство відбилосся та-
кож споконвічне прагнення простого тру-
дівника до оволодіння грамотою, до
знань. «Батир, прикрашений знанням, пе-
реважає батира, прикрашеного убран-
ням», — стверджує старовинне монголь-
ське прислів'я.

В багатьох прислів'ях висміюються й за-
суджуються брехуни, базіки, підлизи, не-
вігласи, а також такі людські вади, як
боягузтво, пияцтво, чванство, хвалькува-
тість тощо.

Неписаним законом родинного й суспіль-
ного устрою монголів завжди було ша-
нобливе ставлення до старших: «Старому
потрібне шанування, молодому — по-
вчання». Почуттями глибокої любові до
рідного краю, поваги і вдячності до стар-
ших, батьків, особливо матерів, пройня-
та вся народна творчість, знайшло це
своє втілення і в прислів'ях: «Рідна зем-

ля дорожка за чужинське золото», «Найбільша з наук — дружба, найбільш шанована — мати».

Особливе місце у монгольському фольклорі належить тріадам або тривіршам. Короткий афористичний текст з трьох рядків є неначе відповіддю на запитання-загадку, на пропозицію відгадати чи назвати трьох, що (або хто) є на світі чудовим, тяжким, мерзенним, огидним, неможливим, вартим співчуття та ін. Помонгольськи вони так і називаються «три на світі». Відповідь може бути жартівливою, а може містити в собі життєвську мудрість, набуту віками. Наприклад:

Поганий собака — для двору ганьба,
погане сідло — для коня ганьба,
погана жінка — для чоловіка ганьба.

Інколи кількість рядків може скорочуватися до двох, але може й збільшуватися послідовно від чотирьох до дев'яти, та основною формою залишається тривірш. Тріада має алітерацію початкових складів і кожен рядок закінчується одним і тим же словом.

Старовинні монгольські прислів'я свідчать про безпросвітне, сповнене горя життя простого арата-трудівника дореволюційної Монголії, життя бідняка, для

якого, коли «Нема боргів — багатство, нема недуги — щастя», «Князь завжди правий — простолюдин завжди неправий». Гіркий досвід багатівікового безправного життя бідного скотаря звучить у прислів'ях: «Багаті сваряться — батраки в крові» (пор. українське: «Пани б'ються — у мужиків чуби тріщать»), «З собакою не помиришся — без поли зостанешся, з нойоном не помиришся — без голови зостанешся».

Так само, як князів і багатіїв, зневажали арати служителів буддійського культу, ламів: «Де падло, там собаки збираються, де горе — там лами», «Ніж молитву читати, краще худобу напоїти».

Образність приказки визначається емоційним ставленням того, хто говорить, до змісту висловленого. В основі образу лежать реальні факти, але вони абстрагуються від конкретної дійсності і набувають переносного значення. Якщо в Монголії кажуть: «Пересів з коня на осла», то це значить, що хтось прорахувався, а про щось чи про когось нікудишнього, нікчемного скажуть: «Ні сало ні залоза», що відповідає українській приказці «Ні риба ні м'ясо». Коли між людьми немає згоди, то про них кажуть, що вони «Як бичачі роги в мішку».

Соціальні зміни, що сталися в житті монголів, знайшли своє відображення в усній народній творчості. Монгольський народ співає нових пісень, творить нові прислів'я:

Коли вітчизною милуєшся, захопленню
нема кінця, коли волю оспівуєш,
словам нема кінця;

За сонцем підеш — не замерзнеш,
за партією підеш — не помилишся;

На цілині трави більше, в колективі
сили більше;

Особиста вигода — як тінь від трави,
а спільна вигода — як небо високе.

**Висміюють нові прислів'я людські вади
і негативні явища життя:**

Про нагороду кажуть — сміється,
про вимоги кажуть — хмуриться;

З своєю тінню будеш змагатися —
не випередиш, критику будеш
зневажати — не виправишся.

Так сьогодні в Монголії живуть і розвиваються прислів'я і приказки — невичерпне джерело народної мудрості, — швидко відгукуючись на зміни і явища людського буття.

Зоя Шeverніна

**У дружби немає меж,
у знань немає краю**

**У дружби немає меж,
у знань немає краю.**

○

**За сонцем підеш — не замерзнеш,
за партією підеш —
не помилишся.**

○

**Народ сильний, народна влада
дбайлива.**

○

**Вдома бережи честь батьків,
на чужині — честь батьківщини.**

○

**Широкі простори синього неба;
широкі думи революціонера.**

○

У правді сила, в народі благо.

**Від батьківщини віє теплом,
від чужини — холодом.**

○

**Своє молоко — дитині,
своє життя — батьківщині.**

○

Підпора держави — народ.

○

**У людини два ока,
у держави десять тисяч очей.**

○

**Найбільша з наук — дружба,
найбільш шанована — мати.**

○

**Наука коштує тисячу ланів¹,
мир коштує десять тисяч ланів.**

○

**Основа держави — наука,
основа роду — мати й батько.**

¹ Л а н — стара грошова одиниця в Монголії.

**Спершу про народне добро дбай,
потім — про себе.**

○

**Рідна земля дорожча
за чужинське золото.**

○

**Колективна робота радісна,
життя в об'єднанні щасливе.**

○

**Хто з народом —
той у сім'ї великій.**

○

**На цілні трави більше,
в колективі сили більше.**

○

**У ріднім краю і грубе полотно
здається шовком.**

○

**Земля, на якій родився, золота,
вода, яку з дитинства пив,
цілюща.**

**Коли вітчизною милуєшся,
захопленню нема кінця,
коли волю оспівуєш, словам нема
кінця.**

○

**У кожної країни свій звичай,
у кожної кишки свій вигин.**

○

**Сила рослини — у квітці,
сила країни — у війську.**

○

**Немає птаха,
якому були б не потрібні крила,
немає людини,
якій не потрібний був би мир.**

○

**З усього білого найгірше — сніг,
з усіх подій — війна.**

○

**У тяжкі часи горем діляться,
у світлі часи радістю діляться.**

**Краще втрата, яка об'єднує,
ніж здобич, яка роз'єднує.**

○

**З великої, але недружньої сім'ї
і одинак глузує.**

○

Дружні сороки і тигра здолають.

○

**На цілині трави більше,
в громаді — сили більше.**

○

**Друг кращий, коли давній,
кожух кращий, коли новий.**

○

**Друга втратиш — сім літ
споминатимеш,
вітчизну втратиш —
до смерті пам'ятатимеш.**

○

**Хто зраджує друга,
зраджує самого себе.**

○

Без друзів гірше, ніж без тютюну.

**Колони — будові опора,
друзі — людині опора.**

○

**З другом краще і під дощем мокнути,
і в холод мерзнути.**

○

Книжка — найкращий дар дружби.

○

**Для читання — книга хороша,
для розмови — друг хороший.**

○

**І мудрій людині потрібен товариш,
і дужій людині потрібна підтримка.**

○

**Хороший друг —
міцніший кам'яного муру,
хороший кінь — бистріший сокола.**

○

**Через п'ять літ приятелем стають,
через десять літ побратимом.**

○

**Укриватись однією ковдрою —
жити однією думкою.**

Одна голівешка — не вогнище,
одинокий — не людина.

○

Нога нозі підпорою стає,
рука руці сили додає.

○

Згода буде, а незгода руйнує.

○

Якщо кричати, то в один голос;
якщо трясти, то всім разом.

○

Ненадійний друг
гірше відвертого ворога.

○

Двадцять чоловік без згоди —
це зруйнована фортеця,
а два дружніх чоловіки —
непрístupна фортеця.

○

Якщо спільно обговорити,
помилки не буде,
якщо гарячою водою змити,
бруд не буде.

**Хмари зберуться — буде дощ,
люди зійдуться — буде міць.**

○

**Особиста вигода —
як тінь від трави,
а спільна вигода —
як небо високе.**

○

**Далі від півдня — менше тепла,
далі від колективу — менше радості.**

○

**Рука руку миє,
людина людині допомагає.**

○

З крапель море складається.

○

Помагаючи іншим, помагаєш собі.

○

Своя вода краще за чужу олію.

○

**Найважче за все
завоювати серце народу.**

**Погано, коли пожежа обпалить одяг,
але гірше, коли перед людьми
сором обпалить обличчя.**

o

**Вірьовкою рот юрбі не зав'язати,
народові рот залізом не скувати.**

**Що вовк для овець,
те багач для бідняків**

**Що вовк для овець,
те багач для бідняків.**

○

**У кого золота багато,
в того вдача кепська,
у кого добра багато,
в того сон кепський.**

○

Де багатство, там і лукавство.

○

**Про гірке життя серце знає,
про далеку дорогу кінь знає.**

○

Для бідняка і коза — худоба.

○

**Милосердний не буває багатим,
багатий не буває милосердним.**

**В багатстві не чванься,
в бідності не втрачай надії.**

○

**З багатієм судитись трудно,
з богатирем боротись трудно.**

○

**Тим, що взяв, не розбагатієш,
від того, що віддав, не збіднієш.**

○

**Взяти що-небудь з рук багача —
все одно що вийняти м'ясо
з паці барса.**

○

**Багата людина може дійти до неба
навіть краєм провалля.**

○

**Коли багачі сваряться,
їхні слуги в крові.**

○

Доки багач схудне, бідняка не буде.

○

**Вовча наща хоч сита, хоч голодна —
завжди жадібна.**

**Багатий — до першого бурану;
хоробрий — до першого пострілу.**

○

**Де розкоші й гроші, там правду
від неправди не відрізнити.**

○

**Багатому на кишеню дивись,
бідному — на серце.**

○

Вовк і вівця разом не житимуть.

○

**Багатий батько віддає свою дочку
тільки за багатого.**

○

Сильна худоба б'є слабу.

○

**Панська любов,
як сніг на собачій спині.**

○

Смирного Будду й собаки лижуть.

○

**Поклонився — Будда,
ударив кийком — глина.**

**З собакою не помиришся —
без поли зостанешся,
з нойоном¹ не помиришся —
без голови зостанешся.**

○

**Повержений Будда на дорозі
валяється.**

○

Будду не вчать молитися.

○

**Близький чорт краще за далекого
Будду.**

○

**Потайний пес небезпечніший від пса,
що гавкає.**

○

**Де падло, там собаки збираються,
а де горе, там лами збираються.**

○

**Собаки люблять виляти хвостом,
князі люблять міняти обіцянки.**

¹ Н о й о н — князь, господар.

Собаки збираються там,
де пахне костями,
князі збираються там,
де пахне вигодою.

○

Князь завжди правий,
простолюдин завжди неправий.

○

Отруйна змія і мала — змія,
злісний ворог і слабкий — ворог.

○

Де муха посидить,
там черви заводяться,
де чернець побуває,
там гріхи заводяться.

○

Ніж молитву читати,
краще худобу напоїти.

○

Нойон, коли брати, — розбійник,
коли віддавати — собака.

○

Вугілля, скільки не мий,
білим не стане.

Кинути кістку між двох собак.

○

**Щоб змія та не вжалила,
щоб собака та не вкусив.**

○

Пес вертливий, нойон зрадливий.

○

**Нойон любить обіцяти,
вітер любить дути.**

○

Вовк старіє, а ніс його — ніколи.

○

**З пащі вовка потрапити в пащу
тигра.**

○

Свині та собаці пахощі ні до чого.

○

**Голодний собака мріє про кістку,
піший мріє про коня.**

○

**Два ворони посварилися,
хто з них чорніший.**

Звички лева не личать кабанові.

○

**Кішка повісила на шию чотки і каже,
що перестала їсти м'ясо,
але всі знають,
що вона мишею ловить.**

○

Черв'як-гнойовик не любить меду.

○

У нього ні щенята, ні теляти.

○

**На коні — легко,
а в машині — почесно.**

○

**Погану річ хоч золотом окуй,
хоч сріблом обклади —
все одно поганою буде.**

○

**Тікав од диму,
потрапив у вогонь.**

○

**Хто допоміг біднякові,
той сам стає багатшим.**

**Збіднів — не розповідай
про колишнє багатство,
постарів — не говори про колишню
силу.**

○

**Де позви, там князі сваряться,
де падло, там собаки гризуться.**

○

**Забава для багатого — лошата,
забава для бідного — малята.**

○

**На готову їжу охочих багато,
у сироти господарів багато.**

○

**Перед дужим не хились,
перед труднощами не гнись.**

○

**Звикай до життя важкого,
а не до безжурно-легкого.**

○

**Багачеві капці подати —
охочих багато,
біднякові їсти подати —
охочих мало.**

**Гнеться спина в того, хто просить,
випинаються груди в того, хто дає.**

○

**Той, хто дає, завжди сидить,
той, хто просить, завжди стоїть.**

○

**Прив'язуй коня на відкритій місцині,
довіряйся надійній людині.**

○

Котові забавка, а миші смерть.

○

**Коли бики стукають рогами,
у корів зуби болять.**

○

**У торбі старця може знайтися те,
чого немає і в ханській казні.**

○

**Змію, хоч на шматки розірви,
кожен шматок буде мов ящірка.**

**Риба живе у воді,
людина — в труді**

Риба живе у воді, людина — в труді.

○

Не спіши в їді — спіши в труді.

○

**Джерело життя — робота,
джерело роботи — старання.**

○

**Цінуй усіх за ділами,
а не за словами.**

○

**Якщо будеш робити добро,
і тобі відплатять добром.**

○

Добре серце краще за будь-які гроші.

○

Добрий той, хто добрий по своїй волі.

**Де добро — там молоко,
де злоба — там кров.**

○

**Чесний збиток
краще нечесного прибутку.**

○

**Нема боргів — багатство,
нема недуги — щастя.**

○

**Багатий той, у кого худоби багато;
ще багатший той, у кого дітей багато;
але найбагатший — у кого знань
багато.**

○

Руки щедрого не слабнуть.

○

**Сміливістю гори долають,
мужністю моря перепливають.**

○

**Сміливої людини
найзліший вовк боїться.**

○

Нема бажання — й сили нема.

**Від хорошої роботи життя кращає,
від хорошого пасовища
худоба гладшає.**

○

**Для роботи без хотіння сили нема;
в несолоній їжі смаку нема.**

○

Метка людина десятиох прогодує.

○

**У працелюба тече піт,
а в ненажери — слина.**

○

Від умілої роботи — добрі плоди.

○

Хто добре працює, той і ситий.

○

**Краще вже глухий на вуха,
ніж глухий до роботи.**

○

**Хто не розуміється на справі,
той псує її.**

○

Один язик у роті, один лад у роботі.

**Від дровець тепло буває,
від роботи жир спадає.**

○

**Без старання й малого діла
не зробиш.**

○

**Шукаєш — то знаходь,
почав діло — до кінця доводь.**

○

**Худобу виростиш — смачно поїси,
людину виростиш — похвалять усі.**

○

**Ворон і за тисячу літ не посивіє,
діло і за десять тисяч літ
не постаріє.**

○

**Роботу роблять старанням і умінням,
труднощі долають згодою
і терпінням.**

○

Багато рук краще одного велетня.

○

Слів не додавай, краще рук додай.

**Людам добро зробиш —
собі ж користь зробиш.**

○

**Господар постарається,
то й доля щедра.**

○

**У хорошого старшого брата
і молодші брати тямущі,
у працювитого і життя в достатку.**

○

**Умілий майстер
і кінчик нитки пустить у діло.**

○

**Не працюватимеш — нічого
не знатимеш.**

○

**Багато їси — здоров'ю вадить,
багато спиш — роботі вадить.**

○

Охляла худоба — поганий скотар.

○

**Хто пізно лягає — більше узнáє,
хто рано встає — більше пізнає.**

**У поганого майстра
інструментів багато, а користі мало.**

○

Навчатися ремесла старості нема.

○

**Допомагай іншим у ділі,
у якому сам умілий;
учись у інших того,
чого робити не вмієш.**

○

**Хто надіється на сусіда —
лишається без обіда;
хто надіється на іншого,
той діждеться гіршого.**

○

**Лінивий має багато відмовок,
юний — багато завзяття.**

○

**Ледащиця все співає,
ялова корова все мукає.**

○

**Як худобу пасти, то одне око,
а як їсти, то два ока.**

Нагороду мені, а роботу тобі.

○

Мала лінь веде до великої ліні,
мала провина — до великої провину.

○

Їжу побачить — сміятись хоче,
книгу побачить — спати хоче.

○

Піднімай ти, а кректатиму я.

○

Збирається виїхати при місяці,
а виїжджає, як сонце сходить.

○

Захоче собака,
то й через паркан перескочить,
захоче людина, то й гору зрушить.

○

Відкладати діло на завтра —
поганий звичай.

○

У доброго коня — біг рівний,
у хорошій людини — слово міцне.

Доброго коня узнають з бігу,
хорошу людину — з її задумів.

○

Людина, що прагне кращого,
днем дорожить, а та, що зледачіла,—
безпробудно спить.

○

Берег один раз обвалюється,
чоловік один раз помиляється.

○

Поганий чоловік людей зачіпає,
а нікчемний кінь — дерева.

○

Скільки б кінь не гладшав,
його шкура не лусне;
як би чоловік не радів,
лоб у нього не трісне.

○

Волю людини не зломлять
і боги.

○

Краще, коли собака з хвостом,
а людина з добрими звичаями.

**Коня беруть ургою,
людину — привітністю.**

○

**Справжня людина здійснює
задумане,
хороший кінь досягає
з вершником мети.**

○

**Олов'яний спис легко ламається,
непостійна людина легко зрікається.**

○

**На вигляд богатир,
а серце, як у горобця.**

○

**На пустому такирі¹ лебеді
не зупиняються,
у людини з мінливою вдачею
друзі часто міняються.**

○

**У гостинної людини люди
збираються:
смачну страву всякий любить.**

¹ Такир — місце в пустелі з пласкою глиняною поверхнею.

**У хорошої людини друзів багато,
у хорошого коня господарів багато.**

○

**Лихий пес губить свої зуби;
облеслива людина
втрачає свою гідність.**

○

**До чоловіка з добрим серцем
люди тягнуться,
до води з буйними водоростями
птахи злітаються.**

○

**Коштовний камінь від шліфування
ліпшає;
чоловік у боротьбі з труднощами
розумнішає.**

○

**У лісі дерева високі й низькі,
у громаді люди хороші й брудні.**

○

**Якою буде людина, видно по дитяті,
яким буде кінь, видно по лошаті.**

○

Що більше гонору, то більше лінощів.

**У добрій воді риби багато,
в доброзичливої людини друзів
багато.**

○

**Людину пізнаєш у дружбі,
коня — в їзді.**

○

**Вовк наздоганяє жертву одним
стрибком,
людину пізнаєш з одного слова.**

○

**Людина не бачить своїх вад,
верблюду не знає,
який він чванько.**

○

**Слон, хоч і великий, по дорозі ходить,
полководець, хоч і великий,
закони шанує.**

○

**Ластівка знаходить своє гніздо,
людина — вихід із становища.**

○

**Соромливий у гостях голодним
залишається.**

**Слабе місце в дереві дятел знаходить,
слабину в людині людина знаходить.**

○

**Бридкий лицем гудить дзеркало,
безсердечний — своїх друзів.**

○

**Від палаючого аргала ¹
попелу багато,
у втомленої людини сну багато.**

○

**У людини, яку похвалили,
шапка набакир.**

○

**На вершині високої скелі немає
дерев, у пихатого в голові немає
мудрості.**

○

**Підлеслива людина
швидко взуття зношує.**

○

**Яр може обвалитись,
людина може помилитись.**

¹ А р г а л — сухі кізяки.

Людина, яка не вмiє стежити
за собою, не може доглядати iнших.

o

Приходить останнiм,
а сiдає на перше мiсце.

o

Стремено, хоч i довге,
до землi не дiстане,
менший брат, хоч i розумний,
старшим не стане.

o

П'ять пальцiв на руцi —
i всi нерiвнi,
скiльки людей на свiтi —
i все неоднаковi.

o

I на ясному сонцi є плями,
i в гарнiй людини є вади.

o

Скiльки голiв,
стiльки й думок.

o

Пустотливий не має спокою,
iноходець не має жиру.

**Нестримана людина
в словах заплутається,
гарячий кінь — в ямі застряне.**

○

**У коня тверді копита,
у людини — воля.**

○

У пішого і руки й ноги вільні.

○

**Від малої помилки
великі прикрощі.**

○

**Кругом поїдеш — витратиш десять
днів, прямо поїдеш — витратиш
сорок.**

○

**Поїхав навпрошки — і згаяв чотири
дні.**

○

Скарби скотаря загернуті в шкури.

○

**Супом наїдаються,
молодою худобою багатіють.**

**Швидко наїстися — для шлунку
погано, швидко забагатіти —
для життя погано.**

○

**Безстрашний
на вершину гори підніметься,
а обачний внизу зостанеться.**

○

**Вигодуй шкапу — буде добра
конячина, вирости сироту —
буде добра людина.**

○

**При небезпеці не метушись,
як її unikнути — вчись.**

○

**Тигра за хвіст не хапай,
а вхопивши — не відпускай.**

○

**Хочеш їсти м'ясо —
держи худоби доволі,
хочеш їсти манту¹ —
сій зерно на полі.**

¹ М а н т у — вареник, зварений на пару.

Краще діло позолотити, ніж язик.

○

Не допомагай грошима,
допоможи плечима.

○

Хочеш їхати далеко —
починай з близького;
хочеш створити велике —
починай з малого.

○

Яка висока не була б гора —
не відступай; підеш — зійдеш;
яка б робота не була велика —
не зрікайся: почнеш — закінчиш.

○

Боїшся — не роби,
робиш — не бійся.

○

Влітку не сиди без діла,
бракує корму — пусти в роботу вила.

○

Раніше сам помагай,
а потім від товариша поміч приймай.

**Від малого каменя і великий
загуркоче, мала справа і велику
з місця зрушить.**

○

**Поганою дорогою зерно повезеш —
камінці привезеш.**

○

**Для втомленого коня й вуздечка
важка.**

○

Мураха мала, а гору копас.

○

Одна осінь краще трьох весен.

○

**На неправильний шлях ступиш —
заплутаєшся.**

○

**Солодке зробити гірким — легко,
а гірке зробити солодким — важко.**

○

**Почистив — для речі користь,
заощадив — собі користь.**

**Без трави немає худоби,
без худоби немає їжі.**

○

Господарське око, як ліки.

○

**Верблюжий вантаж не під силу
зайцю.**

○

**Залізо узнається в куванні,
кінь — у їзді.**

○

Весна убога, осінь багата.

○

**Верблюжий пастух
добре знає звички верблюда.**

○

**Дві гори з'єднують хмари,
двох людей зводять справи.**

**Мудрість світу — в людині,
мудрість людини — в науці**

**Мудрість світу — в людині,
мудрість людини — в науці.**

○

**І в убогій юрті народжуються
вчені.**

○

**Опанувати науку —
все одно, що здобути скарб.**

○

**Побаченому вір,
а почуте перевір.**

○

**Через щілину вітер пробирається,
через навчання розуму набираються.**

○

**Сили вичерпуються, знання —
ніколи.**

Золото — з землі, шана — від знань.

○

**Щоб їхати конем, потрібна вуздечка,
щоб науку осягти, потрібне терпіння.**

○

**Російський майстер придумав,
монгольський майстер зробив.**

○

**Чабан може знати й те,
що невідоме вченому.**

○

**Хитрощами і лисиця лева переможе,
умінням і одна людина гору
зрушить.**

○

**Пуста думка
глибоко в душу не западає.**

○

**Людина бере вмінням, а рисак —
бігом.**

○

**Кіт точить кігті,
людина відточує розум.**

У широких грудях батира
вміщається кінь із сідлом,
у розумній голові —
мудрість віків.

○

Прекрасна тиша в високих горах,
прекрасний розум мудрих людей.

○

І мудрий чоловік хоч раз
та помилиться, і виїжджений кінь
хоч раз та спіткнеться.

○

Золото в землі можна сховати,
а славу і час не може сховати.

○

Нерозумна жінка
добру вдачу старим людям псує.

○

Батир, прикрашений знаннями,
переважає батира,
прикрашеного убраннями.

○

Не дивуй убранням, а дивуй
знанням.

**Силою рук переможеш одну людину,
силою розуму — тисячі.**

○

**Держава міцна наукою,
рід — батьком і матір'ю,
юрта — тоном¹, живіт — їдою.**

○

**Освічена людина — скромна,
могутня річка — спокійна.**

○

**Людина без освіти —
розв'язна в розмові,
річка без високих берегів —
нестримна в час повені.**

○

**Науки вивчати —
для життя корисно,
до балощів звикати —
для роботи шкідливо.**

¹ Т о н — дерев'яний круг, що служить верхньою зв'яззю юрти; отвір для виходу диму.

**Учитель кепський — і учень
кепський, учень кепський —
учитель кепський.**

○

**Світло каганця — від оливи,
знання учня — від учителя.**

○

**Господаря шанують лише в його
домівці, ученого — всюди.**

○

**Море водою не переповниш,
розумного знаннями не наситиш.**

○

**Злодії не люблять місячного світла,
неуки — розумних людей.**

○

**Ослиному вуху золоті сережки —
зайва вага.**

○

**Осел і в тигровій шкурі витопче
ниву.**

○

Навчитися — важко, забути — легко.

**Морок ночі
не розігнати одним світильником.**

○

**Легше навчитись їздити
на бику без поводка,
ніж добитися пуття від неука.**

○

**Учений ласий до книг,
ненажера — до страв.**

○

**Ліс — окраса гір,
учені — окраса країни.**

○

**Тіло — від батьків,
душа — від учителів.**

○

**Чернець слабий до науки,
та дужий до їжі.**

○

**Хочеш бути здоровим —
дотримуй чистоти,
хочеш бути вченим —
вивчай книжки.**

**Порада простої людини
може придатися й ханові.**

○

**Потік розіллється — назад не потече,
молодість промине — науки
не осягнеш.**

○

**Поганий учитель напише так,
що й сам не зрозуміє.**

○

**Коли учишся — учись старанно,
коли учиш — учи ненастанно.**

○

**Зірки з'являться — небо прикрасять,
знання з'являться —
розум прикрасять.**

○

Немає більшого багатства, як знання.

○

**Речі відмивають водою,
людину виховують повчанням.**

○

**Схід сонця природу пробуджує,
читання книжки голову просвітлює.**

**Вода потрібна квітам,
книжка потрібна дітям.**

○

**Довго навчаючись, ученим стають;
довго доглядаючи хворих,
лікарем стають;
часто порушуючи закон,
злочинцем стають;
часто даючи поради, мудрим стають.**

○

**Від світла місяця і сніг білішає,
від слова мудреця
і розумний розумнішає.**

○

Без старання немає знання.

○

**Велика річка починається з джерела,
великі знання — з книжки.**

*** * ***

**Батько — над усіма господар,
старший брат — над молодшими
господар.**

Батька немає — старший брат батько,
матері немає — старша сестра мати.

○

Для кочування — зелений луг
придатний, для поради — батько
придатний.

○

Слова рідної матері — як тупий ніж,
слова чужої — як гостра бритва.

○

Той, що шанує свою матір,
не образить чужої.

○

Золото, срібло пошукаєш — знайдеш,
батька з матір'ю скільки не шукай —
не знайдеш.

○

Лоша ласкаве зі своєю матір'ю,
а коваль — з ковадлом.

○

Наївся — про дім забув,
одружився — про матір забув.

**Неправильно виховані діти —
важчі бичачої шиї.**

○

**Добра жона — окраса дому,
зла жона — в домі сатана.**

○

**Поганий собака — для двору ганьба,
погане сідло — для коня ганьба,
погана жінка — для чоловіка ганьба.**

○

**Коли чоловік із жінкою сваряться,
ослу не слід пробігати між ними.**

○

**Не хвали дружину на третій день,
хвали на третій рік.**

○

**Яка дружина, визнають,
увійшовши до юрти,
яка коса, узнають, скинувши шапку.**

○

**Чужа жінка здається солов'єм,
а своя — сорокою.**

**Дім без жінки убожіє,
корзина без основи розпадається.**

○

**У бездітної — очі мокрі,
у багатодітної — груди мокрі.**

○

**Сідло — окраса коня,
жінка — окраса життя.**

○

**Сирі дрова — злий дух для вогню,
сварлива господиня —
злий дух для юрти.**

○

**Який палець не вкуси —
однаково болить.**

○

**Найкращий з металів не іржавіє,
хороший родич не забувається.**

○

**Знайдеться багато родичів
привласнити твоє добро,
та жоден не дасть тобі навіть штанів.**

**Змалку роблять—що батьки скажуть,
у молоді літа — що скаже дружина,
в старості — як схоче дитина.**

○

**Про невбитого звіра кажуть,
що в нього хутро гарне,
про незаміжню кажуть, що лицем
гарна.**

○

**Зять у приймах не в пошані,
Будди в скрині не шанують.**

○

**Краще свій один поганий,
ніж два добрих, але чужих.**

○

Старший повчає, молодший наслухає.

○

**Своєї лисини не бачить,
а з чужої сміється.**

○

**І пса боронять, коли він свій,
і Будду кидають, коли він чужий.**

* * *

На помилки інших — око гостре,
на готову їжу — зуб гострий.

○

На своїй голові й верблюда
не бачить, а на чужій і травинку
помічає.

○

Сам без штанів,
а сміється з чужої дірки на колінах.

○

Не хвалися наперед, хвались опісля.

○

Не вір сказаному, вір зробленому.

○

Зумів злетіти, зумій і сісти.

○

Провина забудеться,
а наука залишиться.

○

Дати пораду легко, виконати її
важче.

Якщо тебе привітали,
зарізавши барана,
ти вітай їх, заколовши бика.

○

Хто з друзями, той широкий, як степ,
у кого друзів немає,
той вузький, як долоня.

○

Про небіжчика люблять говорити,
що він був хороший,
про загиблу корову — що була
молочна.

○

Поважай старших,
але умій поважати й молодших.

○

Твердість потрібна в лиху годину,
пильність потрібна в радісну годину.

○

Щоб людину взнати,
треба друзів її знати.

○

Упадеш сім разів —
піднімись у восьмий.

**Слави мудреця
не здобудеш хвастливими словами,
героєм не станеш нечистими ділами.**

○

**Не знаєш батька — на сина його
глянь, не знаєш матері — на дочку
її глянь.**

○

У чужому вбранні не хизуйсь.

○

Не нарікай на долю, нарікай на себе.

○

Надія жевріє, доки життя жевріє.

○

**Мідь так і лишається міддю,
навіть якщо її позолотити.**

○

Світанок настає і без співу півнів.

○

Незнайома дорога схожа на яму.

○

Вчора яйце — сьогодні пташеня.

До чого звикнеш,
від того й ременем не відірвеш.

○

Відром не вичерпаєш воду з ріки,
рукою не вхопиш веселку з неба.

○

У домі господаря
в собаки хвіст вище піднятий.

○

Чого ждеш, того й хочеться.

○

Ситий осел не біжить за табуном.

○

Коли вода дійде псу до морди,
пес попливе.

○

Світильник, перш ніж погаснути,
яскраво спалахне.

○

Прийде час — розтане й сніг.

○

Око, хоч і гостре, звуку не чує.

**Промоклий під дощем сонця
не боїться.**

○

**Один палець поріжеш — все тіло
болить.**

○

**На голові великий чуб,
але й його поголити можна.**

○

**Підозра до хвороби веде,
а віра — до видужання.**

○

**В оленя роги довгі,
та все ж йому не заважають.**

○

У великого дерева і тінь велика.

○

**Море відром не вичерпаєш,
людину відразу не пізнаєш.**

○

**Коли треба, то й білячий хвіст
коштує великих грошей.**

**Барс, навіть розлючений,
на вогонь не кидається.**

○

**Хто поспішить, той халяви собі
порве.**

○

Стріляти в лося, а влучити в мишу.

○

**Згаяного часу
найдовшим арканом не піймаєш.**

○

Гору давить сніг, людину — роки.

○

**Від гнилих дров диму багато,
від немазаного воза скрипу багато.**

○

**Лихо приходить легко,
а відходить трудно.**

**Розумному двох вух мало,
дурному одного язика мало**

**Розумному двох вух мало,
дурному одного язика мало.**

○

**Говорити з нетямуцим — все одно
що кидати перли в жар.**

○

Невіглас вічно чваниться.

○

**Дурнів роз'єднати легко,
об'єднати трудно,
розумних роз'єднати трудно,
об'єднати легко.**

○

**Двоє розумних — сила,
двоє дурнів — сміх.**

○

Дурна голова ворог ногам.

Можна мати очі й бути сліпим,
можна мати вуха й бути глухим.

○

Для розумних корисне повчання,
для впертих корисне покарання.

○

Дитині не треба давати ножа,
дурневі не треба давати влади.

○

Хоч і сам розум маєш,
а з другом порадься.

○

Розумний і з натяку розуміє,
а дурень — тільки після лозини.

○

Раб розумніший за богдо¹,
арат розумніший за хана.

○

Розум ліпше краси,
ситість ліпше голоду.

¹ Б о г д о — титул глави ламаїстської церкви в Монголії.

**Розум не від старості,
а від побаченого й почутого.**

○

У нерозумного князя і слуги дурні.

○

**Розумний і дурень не можуть
розмовляти, верблюд і коза
не можуть битися лобами.**

○

**Давати поради глупакові — все одно
що сидіти на рогах бика.**

○

Дурень вважає себе вищим за небо.

○

**Балакучу дівку хоч у скриню
посади — однаково.**

○

**Відрізати із правої поли
латку на ліву.**

○

**У качку промахнувся,
зате в озеро влучив.**

**Про минуле судити — кожен мудрий,
на розварене м'ясо — кожен зуб
гострий.**

○

**Не будеш учитися —
пожалієш, коли буде треба,
не будеш берегти здоров'я,
пожалієш, коли втече від тебе.**

○

**Як іспит склав, радій,
ніби нагороду дістав.**

○

**Дурень, який розповідає про те,
що бачив, кращий за мудреця,
який мовчить про те, що знає.**

○

**Вершник час витрачає з пішим,
розумний — з дурнем.**

○

**Один дурень стільки навитворює
за день, що тисяча розумних
не виправлять і за рік.**

○

Дурень завжди всередину лізе.

**Узятися за розум у шістдесят років
і вмерти на шістдесят першому.**

○

І долото винне, і його ручка винна.

○

**Зовні — як день, а всередині —
як ніч.**

○

**Молодий прикладає силу,
а старий — розум.**

○

**Гадюку розпізнати легко,
гідку людину — важко.**

○

**На лайку — розумний,
на діло — дурний.**

○

**І співати, як соловей, може,
і каркати, як ворона, може.**

○

**Осел любить,
коли на нього кладуть вантаж,
дурний любить, коли його хвалять.**

**Як кізяк не суши,
все одно буде сморід.**

○

Шукати кістку в яйці і хрящі в салі.

○

**І біле лице може мати чорне
серце.**

○

**Чекати, доки виростуть роги в осла,
а борода — в жінки.**

○

**Безголового наставляти на розум —
марна річ,
хто запахів не розрізняє,
тому нюхати сандал — марна річ.**

○

**Дурному і пихатому
повчання не на користь.**

○

**Йому про верблюда,
а він про козу.**

○

На коні їде і коня шукає.

Розмахнувсь ножем на комаху.

○

Загубив удень, а шукає вночі.

○

Коли б'ють — сміється,
коли гладять — плаче.

○

Лічив, лічив:
чотири ноги у тварини.

○

Гнів мачухи тяжкий,
але й злість сироти не легка.

○

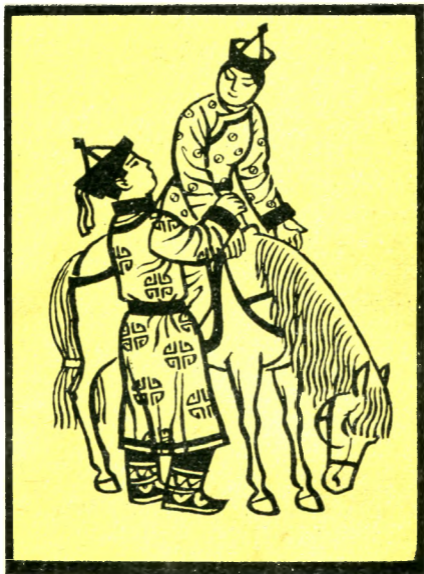
Серце лихої людини
не зна спокійної години.

○

Зла людина, хоч і розумна,
не знайде вірного друга.

○

Розгораються свари —
гіршають справи.

Двоє засперечаються,
двадцятєро розбороняють.

○

В їжі — свиня, у вчинках — змія.

○

Кажан на сонці сохне,
сердита людина сама себе сушить.

○

Хмарина псує схід сонця,
людину псує гнів серця.

○

Скільки не говори,
у нього вуха діряві.

○

Ослові в вухо чи води налий,
чи золота поклади,
все одно витрусить.

○

У дріб'язкової людини нікчемна
вдача.

* * *

Вода дорогу міняє,
горілка поведінку людини міняє.

Одну чарку вип'єш — в очі вийде,
дві вип'єш — на язик вийде.

○

Хто випив десять чарок,
той дозволяє собаці лизати собі губи.

○

Не показуй горілки п'яниці,
сліпу корову не пускай до криниці.

○

У п'яниці за пазухою порожньо,
у ледаря в казані порожньо.

○

Для сліпого немає дня,
для п'яного немає часу.

○

Горілка влітає в рот комаром,
а виходить упертим слоном.

○

Потаємні думки горілка
виявляє.

○

Хоч і печуть промені сонця,
та краще, коли хмар немає,

хоч і тямуща дитина,
та краще, коли не лінива.

○

Мисливець на полюванні робить так,
як наказує старший, а той, що п'є
вино,— як наказує шинкар.

○

У п'яниці вдома немає харчів,
у ледачого в дворі немає дров.

○

За ледачого свою дочку не віддавай,
п'яному свого коня не давай.

○

У питущого гроші бувають
вряди-годи, у нероби їда буває
вряди-годи.

* * *

Про нагороду кажуть — сміється,
про вимоги кажуть — хмуриться.

○

У мисливця тороки червоні,
у базіки язик червоний.

**Про роботу говорять —
погано розуміє,
про зарплатню говорять —
рукави засукує.**

○

На коні лестоців далеко не заїдеш.

○

**Найгірший з людей стає шаманом,
найгірший з бойових коней —
іноходцем.**

○

Гнівливий не буває щасливий.

○

**Слізлива вдова в жінки
не годиться.**

○

І в найумілішого лише дві руки.

○

**Павич оглядається на свій хвіст,
хороша людина — на свої вчинки.**

○

Ситий не знає мук голодного.

Повільний завжди спізнюється.

○

**Кіт завжди муркоче,
чванько завжди себе вихваляє.**

○

**Чванливий лишається без їжі,
а скупий — без друзів.**

○

**Жаліє не те, що вовк узяв,
а те, що собака з'їв.**

○

У заздрісної жінки десять очей.

○

**Коли треба взяти — руку простягає,
коли треба дати — руку ховає.**

○

Хитрий набуває, а нехитрий втрачає.

○

**Від неробства пирки жиром
обрастають.**

○

Медареві й устаті ліньки.

Для лінивого коня дорога далека,
для жадібної людини друзі далекі.

* * *

Боягузові здається,
що й гора трясеться.

○

Боягуз уранці боїться роси,
увечері — своєї тіні.

○

Для боягуза всяка дорога
небезпечна.

○

Боягуз помирає десять разів,
хоробрий — один раз.

○

Хто боїться, тому здається,
що й кізяк ворухиться.

○

Переляканий і табун коней
розполохає.

○

У полохливого завжди живіт болить.

**Злякана людина рот відкриває,
а присоромлена очі опускає.**

○

**Свиняче рило землю розриває,
чуже втручання ділу заважає.**

○

Переляканий пес жука боїться.

○

Рикає як лев, ховається як ховрах.

○

**Бик, що злякався лева,
десять літ хворіє на живіт.**

○

Зляканий пес десять днів гавкає.

* * *

**Сухе дерево легко колеться,
байдужі серця легко розходяться.**

○

**Не жахайся негарного лицем,
жахайся негарного душею.**

Взявши за руку, хапає і за зап'ястя.

○

**Дощові хмари — для неба важкі,
безпутний син — батькам важкий.**

○

**Верблюдиця і негарна,
а верблюденяті люба.**

○

**Із сліпим — як сліпий,
із кривим — як кривий.**

○

**Вовк без хвоста
небезпечніший за вовка з хвостом.**

○

**Унадиться ворона куди-небудь —
тринадцять разів прилетить.**

○

**Барс, хоч і старий, все ж плямистий,
корова, хоч і стара, все ж рогата.**

○

**Собака не кусає свого супутника,
нойон не проганяє підлесника.**

**Собака на сміливого бреше,
лиха людина на іншу набріхус.**

○

**І в степу буває отруйна трава,
і в добрій череді —
погана худобина.**

○

**Погані звички
не зв'яжеш ніяким ременем.**

○

**Хто занадто веселиться — ногу
ламає, хто занадто сердиться —
руку ламає.**

○

**Ожеледь починається з туману,
лестоці — з приниження.**

○

**Дереву краще зломитись,
ніж рости криво;
людині краще вмерти, ніж жити
кривдою.**

○

**Марна праця нагинати голову бика.
який не хоче пити;**

**марна праця вмовляти того,
хто забув про правду.**

○

**У правдивого свідка на губах масло,
у неправдивого — на спині батіг.**

○

**Після дощу холодно,
після брехні соромно.**

○

**Правда — основа десяти тисяч
хорошого, брехня — основа
десяти тисяч поганого.**

○

**У чесної людини вдача відверта
і мова проста; у підлабузника —
вдача хитра і мова підлесна;
у жадібної людини —
очі завидючі і мова заздрісна.**

○

**Обман — внук брехуна,
дрібна крадіжка — внучка злодія.**

○

**Крадіжка не зробить людину
багатою, а брехня — святою.**

Потроху обманюючи,
стаєш брехуном, потроху крадучи,
стаєш злодієм.

○

Брехун божиться,
а злодій посилається на свідків.

○

Брехун приводить свідків із собою.

○

Боязкий, але правдивий
кращий за небоязкого брехуна.

○

Добрий рисак, хоч і в плямах,
для їзди хороший;
правдивий, хоч ще й дитина,
для розмови хороший.

○

Коли позов програв чесний —
це все одно що чистий у багні
загруз.

○

Любов охопить —
пристрасть подолає,
благодущність охопить — тільки
подолас.

**Юнакові краще вмерти,
ніж у ганьбі жити.**

○

**Краще кості поламати,
ніж своє ім'я зганьбити.**

○

**Убрання хороше, коли нове,
ім'я — коли чисте.**

○

**Погану славу не можна відшкребти,
добру славу не можна приманити.**

○

**Хороші ліки, хоч і гіркі,
від недуги корисні,
справедливі слова, хоч і тяжкі,
для діла корисні.**

○

Брудна душа гірше за брудне тіло.

○

**Біле, завбільшки з зайця, перемагає
чорне, завбільшки з гору.**

○

Ганьба імені — бруд на обличчі.

З правдою доженеш зайця і гарбою.

○

**По дорозі йти — ногам легко,
по закону робити — голові легко.**

○

**Злодій теж кричить,
та біжить у другий бік.**

○

**Якщо малим навчився красти голки,
то, ставши великим, украдеш
і верблюда.**

○

Пошана не по роду, а по розуму.

○

**Честь заслужити — потрібні роки,
честь утратити — один день.**

○

Погана слава живе тисячу літ.

○

**Погана слава —
на дерев'яній підводі
(тобто швидко шириться).**

Сіль, хоч і гостра, для харчу корисна,
правдиві слова, хоч і тяжкі,
для майбутнього корисні.

○

У просіяному борошні немає
камінців, у старій людини нема
брехливих слів.

○

Павич береже свій хвіст,
людина — своє добре ім'я.

○

У роті хвалька — вітер,
на пальцях неохайного — чорнило.

○

Жаба стрибає, стрибає,
але з болота не зникне,
брехун обманює, обманює,
але ганьби не уникне.

○

Почесна поразка
краща ганебної перемоги.

○

Слух обманює, око без обману.

У правди залізне обличчя.

○

**Добру славу втратиш —
поганої слави не знищиш.**

○

**Ім'я створюють батьки,
а славу — сам.**

○

**Бик здохне — шкура зостанеться,
людина помре — ім'я зостанеться.**

○

**Не турбуйся про смерть,
потурбуйся краще про честь,
яка переживе тебе.**

○

**Вивісивши овечу голову,
торгує собачим м'ясом.**

○

**Свиня не дивиться на небо,
злодій не дивиться в лице людині.**

○

**На вигляд як павич,
а всередині — сама погань.**

**Золото з часом свого кольору
не міняє, ім'я славетної людини
з часом не забувається.**

○

**Краще бути головою мухи,
ніж хвостом тигра.**

○

**Краще впасти як скеля,
ніж осіпатись як піщаний берег.**

○

**Хто раз обдурить,
той і сто разів збреше.**

○

**Чужими речами не спокушайся,
неправе діло не захищай.**

○

Журавлю не личить хвіст павича.

○

**Чорний ворон для своїх вороненят
білий.**

○

**Надмірна жадібність
губить гірше ожеледі.**

Чванливий рот перебірливий у їді.

○

**Вигодуваний бичок
згодом ламає хазяйського воза.**

○

**У лихого пса зуби швидко
сточуються.**

○

**Собака, якого побили вдома,
на вулиці кусає свиню.**

○

**Як тільки в козеняти виростуть роги,
воно вже свою матір коле.**

○

**Добре вийде — його заслуга.
погано — зверне на інших.**

○

**Перш ніж шукати в людей,
понишпор у себе в скрині.**

○

**Не будь невдоволений тим, що дали,
краще міцно його держи.**

**Кинутий угору камінь
на твою ж голову і впаде.**

○

**Дасш — не попрікай;
попрікаєш — не давай.**

○

Тхір не знає, що він смердючий.

○

**На вигляд солодкий,
на смак кислий.**

○

**Кваплива миша
і в чашці молока втопиться.**

○

**Голод примушує красти,
кривда робить задирливим.**

○

**Легко піймати чужого злодія,
важко зловити домашнього злодія.**

○

**Не плати за допомогу кров'ю,
а за добро обманом.**

**Якщо серце чорне, то хай язик буде
й золотий — користі не буде.**

○

**Коли про інших говорять —
схожий на хижого орла,
коли про нього говорять —
схожий на розгнівану квочку.**

**Коня випустиш — піймаєш,
слово мовиш — не піймаєш**

**Коня випустиш — піймаєш,
слово мовиш — не піймаєш.**

○

**Гірський орел літає високо,
син мудреця говорить приказками.**

○

**У дощовій воді немає солі,
у прислів'ї немає брехні.**

○

**Куштуй, чи зварене до ладу,
вислухай сивого пораду.**

○

**Хижий птах славиться дзьобом,
дотепний чоловік — словом.**

○

**Мудре слово глибше безодні,
прислів'я гостріше голки.**

**З своєю тінню будеш змагатися —
не випередиш,
критику будеш зневажати —
не виправишся.**

○

Сказавши «так», не кажди потім «ох».

○

**Немає кожуха без швів.
немає слова без милозвучності.**

○

**Не прикрашайся вбранням,
прикрашайся знанням.**

○

**Говоритимеш багато —
вважатимуть балакуном,
мовчатимеш — вважатимуть
гордівником.**

○

**На смачну їжу ротів багато,
на хитромудру річ допитливих
багато.**

○

**Одне добре слово
краще тисячі лайливих слів.**

**Говорить за всіх розумніше,
а робить — за всіх дурніше.**

○

**Лисиця гине через своє хутро,
а людина — через зайві слова.**

○

**Рану від зброї лікувати легко,
рану від слова — важко.**

○

**Краще збутися худоби,
ніж мовити зайве слово.**

○

**На словах доброчесний,
на ділі — отруйна змія.**

○

**Їсти недоварене м'ясо — животу
вадить, давати обіцянки —
собі вадить.**

○

**Казенний лист узнають по печатці,
коня по зубах, людину — по словах.**

○

Пусті слова — ділу перешкода.

На всохлому дереві немає плодів,
немає цінності в пустих слів.

○

Насунуть хмари — дощ піде,
будуть чвари — суперечка вийде.

○

Дрібен дощ — кожухові вада,
колючі слова — другові вада.

○

Точильний камінь у горах,
заповітні слова — у грудях.

○

Сказав по секрету щось,
а воно по всій окрузі розійшлося.

○

Скажуть «було» — прибутку немає;
скажуть «нема» — збитку немає.

○

Людина хоч і розумна,
та сама не здогадається,
поки їй не підкажеш.

○

Підозріння розвіюють, поговоривши.

На дорозі між словом і ділом
багато перевалів.

○

Якщо каблук хитається,
можна впасти;
якщо язик марно хитається,
можна й пропасти.

○

Слова знайдеш — худобу втратиш
*(тобто поки базікатимеш,
худоба повтікає).*

○

Поговориш — язик болить,
не поговориш — душа болить.

○

Краще менше говорити, та більше
думати.

○

Душа болить — словами лікують,
тіло болить — припарками лікують.

○

Гавкання старого пса — до ранку;
слово, сказане старою людиною,—
на все життя.

На думці нема — на язиці нема,
а сумнів зародиться,
і гора Сумеру¹ кривою видається.

○

Хитра лисиця обманює хвостом,
а хитра людина — словом.

○

І дурень може зійти за розумного,
якщо мовчить.

○

Краще добре мовчати,
ніж погано говорити.

○

Багато казати — марнослів'я,
мало казати — мудрість.

○

Кінчик язика м'який, а жалить.

○

Язик — без кісток,
вогонь з кременя — без диму.

¹ С у м е р у — казкова гора, монгольський Олімп.

**У кого гострий ніж, той м'яса
покуштує, у кого гострий язик,
той батога скуштує.**

○

Менше слів — більше худоби.

○

**У приказці нема брехні,
в дощовій воді немає солі.**

○

Язик бистріший за дикого скакуна.

○

**Найгірші побої — щипати,
найгірша розмова — шептати.**

○

**Від палиці болить тіло,
від слова — душа.**

○

**Найбільша хитрість — у лисиці,
найбільше побажань —
у підлабузника.**

○

**Сильний сміється, слабкий
скаржитья.**

**Дома за вогнем стеж,
на людях — за язиком.**

○

**Білосніжна гора в сяйві місяця
ще білішає, розумний чоловік
від хорошого слова
ще розумнішає.**

○

**Сказати приємне слово —
все одно що погладити
лисячим хвостом.**

○

**Руйнувати легше, ніж будувати,
говорити легше, ніж працювати.**

○

**Спочатку інших послухай,
потім сам говори.**

○

**На самоті обдумай свої думки,
на людях — свої слова.**

○

**Місцеві плітки поширюють
старі баби, далекі плітки —
прочани.**

**За коровою слідом іде теля,
за розповідачем казок — казка.**

○

**Наговорить цілу гору,
а зробить з макове зерно.**

○

**Ножем убивають у безлюдному місці,
словом убивають на людях.**

○

**З'їв — зумій перетравити їжу,
сказав — зумій додержати слова.**

* * *

**Правда дорожча за шмат золота
завбільшки з бика.**

○

**Від сонця не затулишся долонею,
правду не затулиш силою.**

○

Правда — сонце, кривда — тьма.

○

**Біля золота і мідь гарна,
біля хорошої людини й погана
кращає.**

Погані думки собі на шкоду.

○

Одна іскра весь ліс спалить.

○

Неспіймана рибина завжди велика.

○

**Краще одержана копійка,
ніж обіцяний карбованець.**

○

Якщо й пощастить, то надто пізно.

○

**Ощадливість все одно
що й багатство.**

○

**Хто вимок під дощем,
тому роса не страшна.**

○

**Хто опікся на молоці,
дме й на сироватку.**

* * *

**Любов знайти — багато часу треба,
а втратити — за одну мить.**

Де любов, там і неспокій.

○

Закохана жаба й море перепливе.

○

Того, хто любить, теж починаєш
любити.

○

Любов приходить із середини,
а горе — ззовні.

○

Ті, що живуть, неминуче помирають;
ті, що зустрічаються,
неминуче розлучаються.

○

Удавана любов схожа на піну.

○

Що вибрав, раптом стало осоружним,
від чого відвернувся,
раптом стало любим.

○

Бігові коня перешкоджають камені,
побаченню закоханих — плітки.

Сусідів починаєш цінувати
після від'їзду, дружину —
коли помре.

○

Думки матері — про дітей,
думки дітей — про гори.

○

Кобила, навіть норовиستا,
не брикне на своє лоша.

○

Коли молодий — зуби білі,
коли старий — волосся біле.

○

Старі лякають своєю смертю,
діти своїм плачем.

○

Скільки ламам ¹ не плати,
а від смерті не втекти.

○

Крім смерті, все, що швидко,
те добре.

¹ Л а м а — буддійський чернець.

**Погана дорога краще бездоріжжя,
погані родичі краще, ніж нікого.**

○

**У дарованого коня зубів
не перевіряють, у невістки про вік
не питають.**

○

**Розлука з живим
гірше розлуки з померлим.**

○

**В очі не підлещуйся,
позаочі не гудь.**

○

**У пошані пам'ятай сором,
у щасті пам'ятай горе.**

○

**Чай, хоч і рідкий,— частування
чудове, папір, хоч і тонкий,—
книжки основа.**

○

Загиблій кінь завжди бистрий.

○

Буде здоров'я — буде й майно.

Спочатку помилишся, потім
жалкуєш.

○

Сліпому свічки не треба.

○

Схопити змію чужою рукою.

○

Зерно без вістря, а землю пробиває.

○

Іди геть на всі чотири сторони
і на вісім напрямків.

○

У рибалки ненапоєний кінь,
у шевця роззутий син.

○

Сльози при біді —
все одно що дощ у посуху.

○

Три речі в світі небезпечні:
ніж у руках дитини,
влада в руках дурня
і лестоці в устах підлабузника.

**Три мерзенних є на світі:
мерзенний той, хто труднощів
боїться;
мерзенний той, хто смерті жахається;
але наймерзенніший — підлабузник.**

○

**У комара хоч голос тонкий,
та хоботок гострий.**

○

Задня нога ступає в слід передній.

○

Воротар завжди грізніший за хана.

○

Вірьовка рветься в тонкому місці.

○

Без вітру й трава не шелестить.

○

Як стан прямий, то й тінь пряма.

○

**Масло підсмажити не можна.
Степ просвердлити не можна.
Піски продірявити не можна.**

У базіки язик не відпочиває.
У того, хто аргал в огонь кладе,
спина не відпочиває.
У того, хто худобу пасе,
душа не відпочиває.

○

Жорстокий той скакун,
що скинув вершника.
Жорстока та ріка, що розлилася.
Жорстока та жінка, що лає чоловіка.

○

Глибокий океан.
Глибокі мислі мудрої людини.
Глибокі діла мудрого правителя.

○

Краса людини — в правді,
краса коня — в бігу.

З М І С Т

- 5 Передмова Зої Шеверніної
15 У дружби немає меж,
У знань немає краю
25 Що вовк для овець,
те багач для бідняків
36 Риба живе у воді,
людина — в труді
55 Мудрість світу — в людині,
мудрість людини — в науці
74 Розумному двох вух мало,
дурному одного язика мало
101 Коня випустиш — піймаєш,
слово мовиш — не піймаєш

МОНГОЛЬСКІЕ
ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ

Составление *Зои Васильевны Шеверниной*

Перевод с монгольского
З. В. Шеверниной и Ф. Ф. Скляра

Серия «Мудрость народная»

Сборник двадцать четвертый

Издательство «Дніпро»

(На украинском языке)

Редактор *І. Ф. Леценко*

Художник *Ю. І. Крига*

Художній редактор *В. В. Машков*

Технічний редактор *І. О. Селезньова*

Коректори *Г. І. Кривоносок,*

О. С. Назаренко

ІВ № 377

Здано на виробництво 4.VI 1977 р.

Підписано до друку 27.X 1977 р.

Папір машинно-крейдяний.

Формат 70×108¹/₆₄.

Фізичн. друк. арк. 1,875.

Умовн. друк. арк. 2,625.

Обліково-видавн. арк. 2,243.

Ціна 40 коп. Замовл. 1480. Тираж 50 000.

Видавництво «Дніпро»,

Київ, Володимирська, 42.

Виготовлено на Київській книжковій
фабриці «Жовтень» республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига»,
Київ, Артема, 23а.

